

Speech Act Analysis of the Qur'anic Citations by Imām Khomeini Emphasizing on His Statement in 1969-1978 Based on the Theory of John Searle¹

Reza Mohammadi¹, Ali Ghofrani²

1. *PhD., History of Islamic Revolution, Bu Ali Sina University, Hamadan, Iran. reza.muhammadi90@gmail.com*
2. *Associate Professor, Bu Ali Sina University, Hamadan, Iran (Corresponding author). A.ghofrani@basu.ac.ir*

Abstract

The purpose of the present study is to review the speech acts of the Qur'anic citations in Imām Khomeini's statements during 1969 to 1978 based on the speech act theory. The research method is descriptive-analytic and the results showed that the highest direct speech acts in Imām Khomeini's citations are 63 out of 130 cases (48.46%) which relate to encouraging acts. There were also 55 cases of assertive speech acts (42.46%) and 11 cases of commitment speech acts (8.46%). There was just one case of emotional act (0.76%) and no announcement act in his statements. Furthermore, indirect speech acts in Imām Khomeini's citations with the highest frequency are related to encouraging and persuasive speech acts. It shows that Imām Khomeini since late 1960s to the victory of the Islamic Revolution has attempted to persuade the public and elites to launch an uprising and revolution

Keywords: Speech act Theory, John Searle, Qur'anic Citations, Imām Khomeini.

1. **Received:** 2021/08/23 ; **Revised:** 2021/10/07 ; **Accepted:** 2021/10/28 ; **Published online:** 2022/09/23

DOI: 10.22034/sm.2022.534599.1730

© the authors

<http://sm.psas.ir/>

Publisher: Political Studies Association of the Seminary

تحلیل کنش‌های گفتاری استنادات قرآنی امام خمینی براساس نظریه جان سرل با تاکید بر بیانات سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷^۱

رضا محمدی^۱، علی غفرانی^۲

۱. دکتر، تاریخ انقلاب اسلامی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. reza.muhammadi90@gmail.com

۲. دانشیار، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران (نویسنده مسئول). A.ghofrani@basu.ac.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی کنش‌های گفتاری استنادات قرآنی امام خمینی در بیانات سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷ براساس نظریه کنش گفتاری است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و نتایج نشان داد که بیشترین کنش‌های گفتاری مستقیم در استنادات امام خمینی ۶۳ مورد از ۱۳۰ مورد (۴۸،۴۶ درصد) مربوط به کنش ترغیبی، کنش‌های گفتاری اظهاری به تعداد ۵۵ مورد (۴۲،۳۰ درصد) و کنش گفتاری تعهدی ۱۱ مورد (۸،۴۶ درصد) بود. کنش‌های عاطفی تنها یک مورد مشاهده شد (۰،۷۶ درصد) و کنش اعلامی هیچ موردی از کنش‌گزارها را به خود اختصاص نداده بود. همچنین کنش‌های گفتاری غیرمستقیم در استنادات امام خمینی با بیشترین بسامد، مربوط به کنش گفتاری تشویقی و ترغیبی است؛ این امر نشان‌دهنده آن است که امام خمینی از اواخر دهه ۴۰ تا پیروزی انقلاب اسلامی سعی داشتند عوام و خواص را به قیام و انقلاب ترغیب نمایند.

واژه‌های کلیدی: نظریه کنش گفتاری، جان سرل، استنادات قرآنی، امام خمینی.

۱. پژوهش حاضر برگرفته از: رساله دکتری رضا محمدی، استاد راهنما علی غفرانی، با عنوان «کاربست نظریه کنش گفتاری جان سرل در استنادات قرآنی امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای» است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۰۱؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۰/۰۷/۱۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۰۶؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۷/۰۱

DOI: 10.22034/sm.2022.534599.1730

© the authors

http://sm.psas.ir/

ناشر: انجمن مطالعات سیاسی حوزه

۱. مقدمه

کنش گفتاری از اصطلاح‌های زبان‌شناختی است و در فلسفه زبان به دانشی اطلاق می‌شود که گفته‌ای به‌عمد بیان گردد، به قصد اینکه جریان یا کنشی راه بیافتد (توبه یانی و همکاران، ۱۳۹۸: ص ۵۴). این نظریه را نخستین بار به‌عنوان یک نظریه فلسفی، جان آستین^۱ - فیلسوف تحلیلی و استاد کرسی فلسفه اخلاق دانشگاه آکسفورد - عرضه کرد و در واقع نظریه‌ای درباره تحلیل و طبقه‌بندی و تبیین ساختار منطقی افعال گفتاری است. به‌عبارت دیگر، نظریه افعال گفتاری عبارت است از: تحلیل و طبقه‌بندی و تبیین ساختار منطقی اظهارات زبانی، از آن جهت که فعل ارادی و قصدی انسان است. هدف این نظریه، ارائه تحلیل جامع از نحوه ارتباط زبان با عالم خارج است و در نهایت به این پرسش اساسی در حوزه فلسفه زبان پاسخ می‌گوید که چگونه می‌توان از یک سلسله پدیده‌های طبیعی نه چندان پیچیده، همچون خروج اصوات از دهان یا ایجاد نشانه‌ها بر کاغذ، به یک سلسله اوصاف معناشناختی عجیب، چون معناداری، بی‌معنایی، صدق، حکایت، حمل و ارتباط با عالم خارج دست یافت (عابدینی، ۱۳۹۹: ص ۴۷).

از این‌رو، پژوهش حاضر در نظر دارد تا نظریه کنش گفتاری جان سرل^۲ - که شاگرد آستین نیز بوده - را در جهت تحلیل استنادات قرآنی امام خمینی، با تأکید بر بیانات سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷ به کار گیرد. روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی، با تأکید بر استنادات امام خمینی به آیات قرآن کریم بوده، که از کتاب «صحیفه امام» و کتاب «ولایت فقیه (حکومت اسلامی)» استخراج شده است.

به‌صورت کلی می‌توان اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر را این‌گونه بیان کرد: لزوم مطالعه همراه با تعقل؛ لزوم فهم قرآن به‌عنوان کتاب راهنمای مسلمانان؛ لزوم مطالعه گفتار و رفتار امام خمینی به‌عنوان بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران؛ لزوم مطالعه و فهم نظریه‌ها و روش‌های مرتبط با علوم انسانی و در صورت نیاز، تطبیق مناسب آن با بافت فرهنگی و تاریخی ایران اسلامی؛ به‌کارگیری نظریه کنش گفتاری برای کشف روش‌های تخاطب و رسیدن به لایه‌های پنهان مقصود گوینده یا نویسنده (کشکولی و اسلامی‌تنها، ۱۳۹۹: ص ۴).

علی‌رغم اهمیت موضوع کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی امام خمینی، به نظر می‌رسد که این امر، مورد بررسی قرار نگرفته است. البته برخی پژوهش‌های انجام شده بی‌ارتباط با موضوع کنش گفتاری در

1. John Austin

2. Searle john

قرآن کریم نیست، که تعداد آن‌ها بالغ بر ۲۶ اثر و شامل کتاب، پایان‌نامه و مقالات علمی و همایشی است.

۲. نظریه کنش‌گفتاری جان سرل

جان سرل، یکی از فیلسوفان سرشناس معاصر در عرصه فلسفه ذهن و زبان است. او به اقتضای تعالیمی که در آکسفورد زیر نظر فیلسوفان زبان دیده بود، مطالعات خود را معطوف به مباحث فلسفی زبان، به‌ویژه رابطه زبان و ذهن کرد و در سال ۱۹۶۹، مهم‌ترین کتاب خود را با عنوان «افعال گفتاری»^۱ منتشر کرد. سرل در این کتاب، تبیین جامع و نظام‌مندی از نظریه افعال گفتاری به دست داد و روشن ساخت که نظریه یادشده، به کدام حوزه معرفتی تعلق دارد و برای اثبات مدعیات خود از چه روشی بهره می‌برد، مبادی و مبانی آن چیست و چه لوازم و نتایجی را می‌توان از آن استخراج کرد (عبداللهی، ۱۳۸۴: ص ۹۸-۹۹). مدعای اصلی نظریه افعال گفتاری این است که تحلیل ارتباط زبانی بدون توجه به اینکه سخن گفتن نوعی فعل قاعده‌مند است، ممکن نیست. سرل نکته مذکور را چنین توضیح داده است: واحد ارتباط زبانی آنگونه که عموماً فرض شده، نشانه، واژه، یا جمله، یا حتی مصداق نشانه، واژه یا جمله نیست؛ بلکه ایجاد یا صدور نشانه، واژه، یا جمله در انجام فعل گفتاری است. تلقی یک مصداق به‌عنوان یک پیام، تلقی آن به‌عنوان مصداقی ایجادشده یا صدور یافته است. به بیان دقیق‌تر، ایجاد یا صدور مصداق جمله، تحت شرایط خاص یک فعل گفتاری است و افعال گفتاری واحدهای بنیادین یا کوچک‌ترین واحدهای ارتباط زبانی‌اند. پایه تحلیل در نظریه افعال گفتاری، فعل نهفته در سخن است و مراد از آن، فعلی است که در ضمن و در حین استعمال الفاظ صورت می‌گیرد. فعل نهفته در سخن نیز، خود دارای دو مؤلفه است:

۱. بار نهفته در سخن (بار محتوایی جمله) که مشخص‌کننده نوع فعل نهفته در سخن است. امر، نهی و پوزش، همه فعل نهفته در سخن‌اند و تفاوت آن‌ها در نوعشان است؛
۲. محتوای قضیه‌ای که بار نهفته در سخن به آن تعلق می‌گیرد (عابدینی، ۱۳۹۹: ص ۴۹). در حقیقت، آنچه در خصوص طبقه‌بندی افعال زبانی مهم است، افعال مضمون در سخن^۲ است. این اصطلاح مهم‌ترین اصطلاحی است که در نظریه افعال گفتاری به‌کار می‌رود. در نتیجه می‌توان گفت، نظریه افعال

1. Speech acts
2. Illocutionary act

گفتاری تحلیل معنا و بیان شرایط و قواعد همین اصطلاح است (سرل، ۱۳۸۷: ص ۱۲۰). سرل، کنش گفتار را واحد پایه معنا قلمداد و آن را به پنج دسته تقسیم می‌کند: کنش اظهاری، کنش ترغیبی (انشایی)، کنش تعهدی، کنش عاطفی و کنش اعلامی:

کنش اظهاری:^۱ در این کنش گفتارها، گوینده، عقیده خود را درباره صحت و سقم مطلبی اظهار می‌دارد (صفوی، ۱۳۸۷: ص ۱۷۷).

کنش تحریکی یا ترغیبی:^۲ هدف از کنش گفتاری ترغیبی، ترغیب مخاطب برای انجام کاری و قرار دادن وی در حالت تکلیف و اجبار برای انجام عملی است.

کنش التزامی یا تعهدی:^۳ هدف و نکته اصلی در این کنش گفتار آن است، که گوینده با اظهار جمله، خود را (با درجات متفاوت) برای انجام دادن عملی در آینده متعهد می‌کند.

کنش ابرازی یا عاطفی:^۴ کنش‌هایی هستند که در آن‌ها حالت روحی و روانی و احساسات گوینده بیان می‌شود. گوینده احساس خود را از طریق قدردانی کردن، تشکر کردن، عذرخواهی کردن، تبریک گفتن، ناسزا گفتن و مانند آن بیان می‌دارد.

کنش اعلامی یا اعلانی:^۵ کنش گفتار اعلامی، اعلام شرایط تازه برای مخاطب است. گوینده با اعلام‌های خود تغییرات جدید را ایجاد می‌نماید. این کنش بر انطباق زبان و جهان خارج استوار است و زمانی اتفاق می‌افتد که گوینده قدرت و صلاحیت بیان اتفاقات جدید را داشته باشد (عابدینی، ۱۳۹۹: ص ۵۲-۵۳).

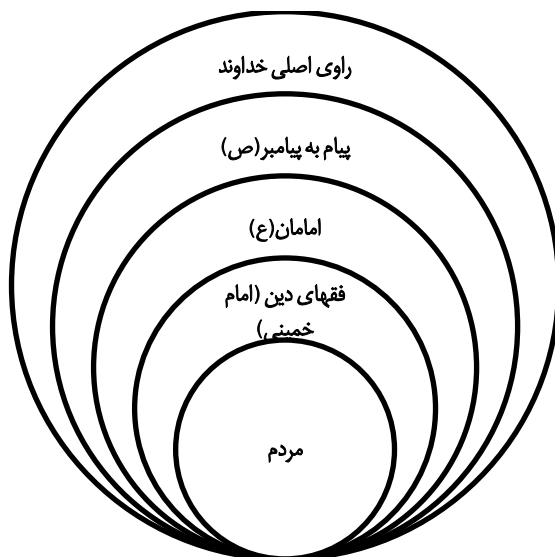
۳. بافت و زمینه تاریخی و کنش‌های گفتاری مستقیم و غیرمستقیم

یک کنش گفتار به وسیله مجموعه واژگان معین در یک بافت معین شکل می‌گیرد. نوع واژگان و بافت موردنیاز نیز بر اساس قراردادهای زبانی و اجتماعی موجود میان کاربران زبان تعیین می‌شود. به طور مثال، تفاوت میان کنش قول دادن یا سوگند خوردن با کنش عقد کردن در حالت پیشینی و پسینی حاکم بر گفتن،

-
1. Assertive
 2. Directives
 3. Commissives
 4. Expressives
 5. Declarations

پاره‌گفتارهای هریک از این کنش‌هاست. اگر کسی پاره‌گفتار حاوی من قول می‌دهم، یا من سوگند می‌خورم را به زبان آورد، این پاره‌گفتار خود حاوی کنش قول دادن و سوگند خوردن است. به‌عبارت دیگر، انجام کنش گفتن، مساوی است با کنش قول دادن و سوگند خوردن. در حالی‌که در کنش عقد کردن معمولاً صرف گفتن واژگان افاده کنش موردنظر را نمی‌کند، بلکه در اینجا کنش گفتن باید همراه با یک‌سری شرایط مقتضی برای تحقق کنش‌ها باشد. به‌عنوان نمونه، گوینده این واژگان باید دارای یک جایگاه دینی-اجتماعی ویژه باشد، مخاطب این واژگان نیز اولاً باید دو نفر باشند و ثانیاً یکی مرد و دیگری زن باشد و ثالثاً به لحاظ جایگاه حقوقی و اجتماعی، شرایط مقتضی برای ورود به این مخاطبه را داشته باشند. این شرایط مقتضی در مجموع باید در بافت یا موقعیت^۱ مخاطبه وجود داشته باشد. با این مثال می‌توان به اهمیت بافت موقعیتی حاکم بر شکل‌گیری پی برد (صانعی‌پور، ۱۳۹۰: ص ۲۹). در این رویکرد، هر یک از متکلم و مخاطب با مجموعه دانایی‌ها، باورها و پندارهای خود درباره: عناصر زمان، مکان و اجتماع؛ کنش‌های پیشینی، پسینی و در حال اجرا؛ آگاهی از نقش و جایگاه متکلم و مخاطب و آگاهی از موقعیت زمانی و مکانی مخاطبه، نوع و هویت رسانه و... روی هم بافت را تشکیل می‌دهند (همان: ص ۶۵).

در این پژوهش، ما با دو سطح از بافت و زمینه تاریخی روبرو هستیم. از یک‌سو بافتی که آیه در آن نازل شده است و به شأن نزول آیه اشاره دارد و اینکه در چه زمان و مکانی و برای کدام مخاطب و... نازل شده است. از سوی دیگر و در سطح دوم، بافت و زمینه تاریخی آیه‌ای که به آن استناد شده است؛ پس باید به هر دوی این موارد اشاره کرد.

شکل ۱- بافت و زمینه تاریخی آیات

مقوله دیگر، مربوط به کنش‌های گفتاری مستقیم و غیرمستقیم است که از مهم‌ترین بخش‌های تئوری کنش‌گفتاری محسوب می‌شود. هرگاه رابطه‌ای مستقیم و یک به یک، بین ساختار نحوی- معنایی و نقش آن وجود داشته باشد، آن را کارگفت مستقیم گویند و هرگاه رابطه غیرمستقیمی میان ساختار نحوی- معنایی پاره گفتار و کارکرد و نقش آن وجود نداشته باشد، آن را کنش‌گفتار غیرمستقیم قلمداد می‌کنند (احمدی نرگسه و همکاران، ۱۳۹۷: ص ۲۶). در کنش‌گفتاری غیرمستقیم، گوینده جمله‌ای را بیان می‌کند که علاوه بر محتوای ظاهری، از محتوای دیگری نیز برخوردار است. به نظر جان سرل، هنگامی که از گفتارهای غیرمستقیم استفاده می‌کنیم، کلام ما کاربرد تحت‌اللفظی خود را حفظ می‌کند و منظور اصلی گوینده از طریق یک سری استدلال‌های منطقی درک می‌شود. این استدلال بر مبنای پیش‌زمینه‌های دانش زبانی یا غیرزبانی مخاطب صورت می‌گیرد؛ که از آن جمله می‌توانیم به دانستن آداب گفتاری اشاره کنیم (دست‌آموز و محمدی، ۱۳۹۵: ص ۴۳). در نتیجه، کنش‌های گفتاری که مانند جملات هستند، ممکن است به‌عنوان درخواست عمل کنند و کنش‌های گفتاری که مانند اعلان‌ها هستند، ممکن است مانند یک هشدار یا تهدید عمل کنند. در کنش‌های گفتار غیرمستقیم، گویندگان، کنش‌گفتار (کنش اولیه) را توسط کنش‌گفتار دیگر (کنش ثانویه) اعمال می‌کنند. به طور مثال آیه «حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ» (آل عمران: ۱۷۳)

از گونه کنش‌های اظهاری است. اما مخاطب را به عمل کردن ترغیب می‌کند. این آیه در واقعه جنگ احد نازل گردید (قرشی، ۱۳۷۱: ص ۷۲).

۴. بافت و زمینه تاریخی استنادات بین سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷

همان‌طور که گفته شد، در نظریه کنش‌گفتاری، تنها معنای ظاهری عبارات، مورد توجه نیست؛ بلکه شرایط زمانی، مکانی، فرهنگی، سیاسی و... که از آن به‌عنوان «بافت» یاد می‌شود نیز، دارای اهمیت است و شامل ناگفته‌های یک متن می‌شود (یارمحمدی، ۱۳۸۵: ص ۳۵). بنابراین، از آنجا که بافت موقعیت در نظریه کنش‌گفتار از اهمیتی ویژه برخوردار است، نخست لازم است بافت مورد استناد مورد بررسی قرار گیرد. اولین استناد قرآنی امام خمینی اعلامیه مبارزاتی ایشان در تاریخ ۱۳۲۳/۰۲/۱۵ و با پیام به ملت ایران (دعوت به قیام برای خدا) صادر شد (امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۱، ص ۲۱). ایشان در این پیام به آیه ۴۶ سوره سبا و ۱۰۰ سوره نساء استناد کردند.

جدول ۱- کنش‌های گفتاری آیه ۴۶ سوره سبا

آیه	قُلْ	إِنَّمَا	أَعَظُّكُمْ بِوَاحِدَةٍ	أَنْ تَقُومُوا	لِلَّهِ	مَثْنَى وَفُرَادَى
کنش‌گفتار	ترغیبی	ترغیبی	اظهاری	ترغیبی	تعهدی	اظهاری

این آیه ۹ بار در کتاب «صحیفه» امام خمینی (۱۳۸۹: ج ۴، ۱۰۸؛ ج ۵، ص ۳۴، ۹۱، ۱۰۰، ۱۶۶، ۲۸۲؛ ج ۶، ۱۰۵، ۱۷۵) تکرار شده و بیشترین بسامد را از بین استنادات قرآنی پیش از انقلاب امام خمینی، به خود اختصاص داده است. شأن نزول این آیه خطاب به پیامبر اسلام (ص) است و به ایشان دستور داده شده تا مردم را با دلایل مختلف، به سوی حق دعوت کند و از گمراهی بازدارد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۱۸، ص ۱۳۴). درباره بافت تاریخی این آیه در کتاب «احتجاج طبرسی» آمده است که خداوند عزوجل به اولین چیزی که مردم را مقید فرمود: اقرار به وحدانیت و ربوبیت و شهادت به اینکه معبودی جز «الله» نیست، است. سپس اقرار به نبی خود و شهادت به رسالت او، انجام نماز، روزه، حج، زکات، صدقات و هرچه مانند آن، از مال خراج و غنیمت بود. پس، منافقان گفتند: «آیا برای پروردگارت بعد از این‌ها که واجب کرد، چیز دیگری مانده که فرض کند و تو آن را بگویی تا دلمان آرام گیرد تا اینکه چیز دیگری باقی نمانده باشد؟ پس این آیه نازل شده که: «قُلْ إِنَّمَا أَعَظُّكُمْ بِوَاحِدَةٍ، یعنی ولایت» (طبرسی، ۱۳۸۱: ج ۱، ص ۵۶۹).

سطح دوم از بافت تاریخی آیه، مربوط به استناد امام خمینی به بخشی از این آیه می‌شود. راوی این آیه خداست که بر پیامبر امر کرده مردم را به سوی حق دعوت کند. امام خمینی با استناد به این آیه، وظیفه شرعی خود می‌دانستند تا همچون پیامبر(ص)، مردم را با دلایل مختلف به سوی حق دعوت کنند و از گمراهی باز دارند. کنش‌های گفتاری این آیه، ترغیبی، اظهاری و تعهدی است. بنابراین، امام خمینی چون پیامبر از همان ابتدا سعی داشتند مردم را ترغیب به قیام برای خدا کنند. ایشان به واسطه کنش اظهاری، سعی در بیان و تحلیل اوضاع گذشته، حال و آینده مردم را داشتند و قیام برای خدا را تنها راه اصلاح عنوان کرده که آن، فلسفه بعثت همه انبیای الهی است. در نهایت مقصود امام خمینی از استناد به این آیه، تشریح اوضاع و ترغیب مردم به قیام برای خدا بوده است. چرا که امام خمینی به عنوان يك فقیه اصولی در کنار توجه به عقل و سنت و اجماع به عنوان منابع تولید معرفت دینی، قرآن را مهم‌ترین و اصلی‌ترین منبع تولید دانش اسلامی می‌دانستند و از این‌رو، نهضت سیاسی و دینی امام خمینی را می‌توان نهضت بازگشت به قرآن دانست (لکزایی، ۱۳۹۰: ص ۶۸-۶۹). این رویکرد تا زمان ارتحال امام خمینی در روش و منش ایشان مشاهده می‌گردد (ر.ک.: لکزایی، ۱۳۸۶).

شان نزول آیه ۱۰۰ سوره نساء به زمانی باز می‌گردد که آیات ۹۷-۹۹ سوره نساء نازل گردید. «ابوحسان مزنی با اسناد از عکرمه روایت کرده در مکه عده‌ای بودند که اسلام در دلشان وارد شده بود، لیکن استطاعت مهاجرت نداشتند و مشرکان در جنگ بدر، ایشان را به اجبار، همراه بردند و عده‌ای از آن مسلمانان نیز کشته شدند و آیات ۹۷-۹۹ سوره نساء نازل گردید و بعضی مسلمانان از مدینه آیات را به مکه نوشتند. مسلمانی از بنی بکر که مریض بود، گفت: مرا به روحاء ببرید. بردندش و خیال به مدینه آمدن داشت که در حصحص بمرد و آیه صدم سوره نساء درباره او نازل گردید» (قرشی، ۱۳۷۱: ص ۹۵).

جدول ۲- کنش‌های گفتاری آیه ۱۰۰ سوره نساء

آیه	وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ	ثُمَّ يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ	فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ
کنش گفتار	اظهاری	اظهاری	تعهدی

این آیه از دو کنش گفتاری اظهاری و یک کنش گفتاری تعهدی تشکیل شده است. اما کنش گفتاری غیرمستقیم آن ترغیبی است. و همچون آیه قبل، مخاطب را به قیام و هجرت ترغیب می‌کند. در ادامه بافت تاریخی استنادات قرآنی امام خمینی باید گفت که ایشان هر چند تلویحاً در دهه ۲۰ و

۳۰ از برخی اقدامات شاه انتقاد می‌کرد، اما در مجموع و با توجه به مواضع آیت‌الله بروجردی به عنوان مرجعیت مذهبی، عمدتاً نظاره‌گر اوضاع بود. وی در این دوران یکی از مشاوران و حامیان آیت‌الله بروجردی به‌شمار می‌رفت. لیکن ورود فعالانه امام خمینی در عرصه سیاست و موضع‌گیری آشکار در مقابل اقدامات شاه، همزمان با رحلت آیت‌الله بروجردی آغاز شد که همزمان با قدرت‌گیری شاه هم بود. از ویژگی‌های اساسی دهه ۱۳۴۰، این بود که هم شاه به این نتیجه رسید که باید به سمت اقتدار و حکومت فردی حرکت کند و هم امام خمینی زمینه آغاز انقلابی بنیادین را فراهم یافت. از این رو، دهه ۱۳۴۰، سرآغاز تضادها و چالش‌ها بود. به نوشته مارگارت لاینگ^۱، «شاه از آغاز دهه ۱۳۴۰، حکومت بر اساس شاه‌راشیوه اجرای امور کشور قرار داد» (لاینگ، ۱۳۷۱: ص ۲۵۵).

طی سه سال نخست دهه ۱۳۴۰، یعنی سال‌های ۱۳۴۱-۱۳۴۳، سه مسئله انجمن‌های ایالتی و ولایتی، انقلاب سفید و کاپیتولاسیون باعث شدند تا امام خمینی با شاه و رژیم او، به فاز مبارزه علنی گام گذارند. اولین موضوع مهمی که موجب موضع‌گیری صریح امام خمینی در مقابل رژیم پهلوی شد، لایحه اصلاحیه قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی بود. امام خمینی با لایحه اصلاحیه انجمن‌های ایالتی و ولایتی مخالف بود و این لایحه را مخالف قانون اساسی و شریعت می‌دانست. امام خمینی در نامه تشکر به آقای محمد تقی فلسفی به تاریخ ۷ آبان ۱۳۴۱ به انجمن‌های ایالتی و ولایتی اعتراض و به بخشی از آیه ۷ سوره محمد استناد کردند^۲ (امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۱، ص ۸۴).

جدول ۳- کنش‌های گفتاری آیه ۷ سوره محمد

آیه	اِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ	يَنْصُرْكُمْ	وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ
کنش گفتار	تعهدی	تعهدی	تعهدی

سیاق آیه ۷ سوره محمد دقیقاً مشخص نیست؛ اما برای تشویق مؤمنان به مبارزه با دشمنان نازل شده است. براساس برخی تفاسیر شیعی، تکیه بر مسئله ایمان در این آیه، اشاره به این است که یکی از نشانه‌های ایمان راستین، پیکار با دشمنان حق است و تعبیر به یاری کردن خدا به‌وضوح به معنی یاری کردن آئین

1. Margaret laing

۲. این آیه ۴ مرتبه در استنادات امام خمینی تکرار شده و جزو استنادات پرتکرار است (ج ۱، ص ۸۴، ۲۳۰؛ ج ۲، ص ۲۰۰؛ ج ۳، ص ۳)

اوست. چنانکه در این تفاسیر آمده، یاری کردن پیامبر خدا(ص)، شریعت و تعلیمات او و همین‌طور در بعضی دیگر از آیات قرآن (حشر: ۸) یاری کردن خدا و رسولش، در کنار یکدیگر قرار داده شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۲۱، ص ۴۲۵). کنش‌های گفتاری به کار رفته در این آیه از نوع تعهدی است و همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد، هدف از این کنش گفتاری، آن است که گوینده خود را متعهد می‌سازد تا عملی را در آینده انجام دهد؛ و قطعاً امام خمینی به این باور داشتند که اگر در راه خدا باشند، خداوند نیز آنان را یاری خواهد کرد.

امام خمینی در سخنرانی که در ۹ آذر ۱۳۴۱ برای جمعی از اهالی تهران در خصوص لغو لایحه انجمن‌های ایالتی ایراد کردند، در ابتدای سخنرانی به سوره فیل استناد نمودند. «بسم الله الرحمن الرحيم * أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ * أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ * وَ أَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ * تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ * فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ». کنش‌های گفتاری این سوره عبارتند از: ترغیبی، اظهاری، ترغیبی، اظهاری، اظهاری، اظهاری؛ که در مجموع کنش گفتاری اظهاری است. در نتیجه امام خمینی سعی در تشریح اوضاع و لغو انجمن‌های ایالتی داشتند.

از جمله آیات دیگری که می‌توان به آن اشاره نمود، آیه ۱۳۹ سوره آل عمران است. این آیه ۵ بار در استنادات امام خمینی تکرار شده است (امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۱، ص ۱۱۹، ۲۳۰؛ ج ۲، ص ۱۳۱، ۲۰۰؛ ج ۳، ص ۳). بافت تاریخی این آیه مربوط می‌شود به روزی که مسلمین در غزوه احد شکست خوردند، در آن حال، خالد بن ولید و جمعی از مشرکان خواستند بر کوهی مشرف بر مسلمین بالا روند. پیغمبر(ص) دعا کرد که خدایا آنان را بر ما مسلط مکن و آیه بالا فرود آمد؛ و در این میان عده‌ای از تیراندازان مسلمان بازگشته از کوه بالا رفتند و مشرکان را به تیر گرفته فراری دادند (قرشی، ۱۳۷۱: ص ۶۹).

سطح دوم از بافت تاریخی این آیه به استناد امام خمینی به این آیه در سخنرانی قبل از ظهر ۱۱ آذر ۱۳۴۱ در مسجد اعظم قم برمی‌گردد که امام خمینی در بین علما، فضلا، طلاب و اهالی قم به شرایط اسفبار سیاسی - اجتماعی و بیان خدمات و مبارزات روحانیت شیعه اشاره می‌کنند.

جدول ۴- کنش‌های گفتاری آیه ۱۳۹ سوره آل عمران

آیه	وَلَا تَهِنُوا	وَلَا تَحْزَنُوا	وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ	إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
کنش گفتار	ترغیبی	ترغیبی	اظهاری	اظهاری

همان‌طور که در جدول شماره (۴) مشخص شد، دو کنش گفتاری ابتدایی، ترغیبی هستند و مخاطب را

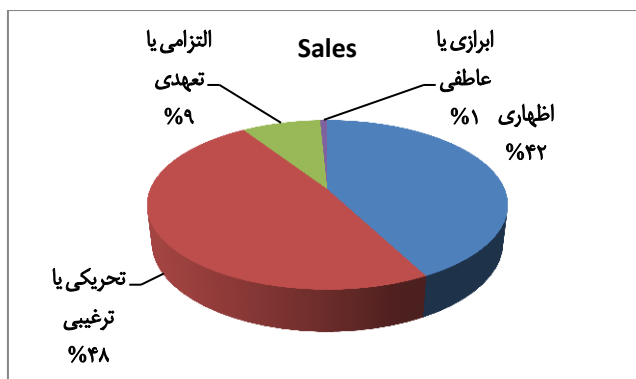
از سستی و اندوه نهی می‌کند و دو کنش گفتاری بعدی، اظهاری هستند؛ اما به صورت غیر مستقیم مخاطب را وادار به ایمان آوردن به خداوند و اسلام می‌کند؛ به تعبیر دیگر، کنش گفتاری غیر مستقیم ترغیبی در این پاره گفتار نهفته است. چراکه مسلمانان برترند، اگر ایمان داشته باشند. پاره گفتار آخر در ظاهر، کنش اظهاری است؛ اما به صورت غیر مستقیم ترغیب به ایمان آوردن می‌کند. در نتیجه این آیه با دو کنش گفتاری ترغیبی و دو کنش گفتاری اظهاری در ظاهر و ترغیبی در باطن، سعی در ترغیب مخاطب دارد. امام خمینی نیز به این آیه در جهت ترغیب مخاطبان در جهت ایستادگی و ترغیب به پیروزی، استناد می‌کند. «اگر یک جایی به ضرر شما تمام شد، قلبتان محکم باشد؛ تا آخرین فردتان بایستید. گمان نکنید این آدم شکست خورد، تمام شد؛ تو هم یک موحدی، تو هم یک مسلمی، تو متصل به خداوندی؛ خدا شکست نمی‌خورد: «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۱، ص ۱۱۹).

در دهه ۴۰ شمسی با دور ساختن امام خمینی از ایران، محمدرضا شاه پهلوی با ایجاد جو خفقان و وحشت عمومی، سرکوب اعتراضات و مبارزات و مخالفت‌ها، تقویت ساواک، ساختن ارتش مدرن و مطیع، درآمد‌های نفتی و ایجاد اعتماد میان امریکا و ایران و از همه مهم‌تر و اساسی‌تر، جا انداختن این تفکر که شاه سایه خداست و اوامر ملوکانه‌اش باید مطاع باشد، خود را در اوج قدرت و شوکت می‌دید (ر.ک.: رنجبر، ۱۳۸۶). اما امام خمینی نیز در دوران تبعید در ترکیه، تدوین کتاب بزرگ «تحریر الوسیله» را آغاز کرد. در این کتاب که حاوی فتاوی فقهای ایشان است، برای نخستین بار احکام مربوط به جهاد، دفاع، امر به معروف و نهی از منکر و مسائل روز- به عنوان تکالیف شرعی فراموش شده- مطرح گردیده است (انصاری، ۱۳۸۰: ص ۶۶). آیات حکمی از نوع کنش گفتاری اعلامی و ترغیبی هستند و از این رو در استنادات امام خمینی، به آیات قرآن، با رویکرد اظهاری در ظاهر و ترغیبی به طور غیر مستقیم، با رویکرد ترغیبی در ظاهر و اعلامی در باطن مواجه هستیم. در نتیجه می‌توان از یک نوع تطور در استنادات قرآنی امام سخن گفت. بنابراین، از اواخر دهه ۴۰ شمسی، رویکردی متفاوت در استنادات امام خمینی به آیات قرآن کریم مشاهده می‌شود که این امر در دروس خارج امام خمینی در نجف و در سال ۱۳۴۸ قابل فهم است. امام خمینی در کتاب ولایت فقیه به ارائه الگوی حکومت اسلامی و ویژگی‌های حاکم اسلامی پرداخت و حکومت اسلامی را به عنوان یک آرمان معرفی کرد و الگوی مطلوب و جامعه ایده‌آل خود را در کتاب «ولایت فقیه» منتشر کرد (فوزی، ۱۳۹۲: ص ۵۵). ایشان در سال‌های پیش از ۱۳۵۶ عمدتاً نقش یک ایدئولوگ و پس از آن غالباً نقش بسیج‌گر را ایفا می‌کرد (همان: ص ۵۶). علی القاعده نوع استنادات امام خمینی به آیات قرآن نیز بین سال‌های ۱۳۴۸ تا ۱۳۵۷، باید از نوع ترغیبی و اعلامی باشد.

۵. نوع کنش‌های گفتاری استنادات امام خمینی به آیات قرآن کریم در بین سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷ بیشترین کنش گفتاری استنادات امام خمینی به آیات قرآن کریم بین سال‌های مورد اشاره، با تعداد ۶۳ مورد از ۱۳۰ مورد (۴۸/۴۶ درصد)، مربوط به کنش‌های ترغیبی است. در کنش ترغیبی، هدف گوینده اجبار یا تشویق مخاطب به انجام یا ترك کاری است؛ که ممکن است در قالب ساختارهای استفهامی، خبری، امری، اظهاری، مدح، ذم، تعجبی، دوستی و تعاملی متبلور شود (احمدی نرگسه و همکاران، ۱۳۹۷: ص ۲۱). بعد از کنش‌های ترغیبی، کنش‌های اظهاری با ۵۵ مورد، به تعبیری با ۴۲/۳۰ درصد، در مقام دوم بیشترین استنادات قرار دارند. کنش تعهدی در استنادات امام خمینی ۱۱ مورد و به عبارتی ۸/۴۶ درصد کنش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. ۱ مورد و به عبارتی ۰/۷۶ درصد از کنش‌ها به کنش‌های عاطفی اختصاص داشت و در نهایت هیچ مورد کنش گفتار اعلامی در این استنادات دیده نشد.

جدول ۵ - فراوانی انواع کنش‌گفتارها در استنادات قرآنی پیش از انقلاب امام خمینی

ردیف	اظهاری	تحریکی یا ترغیبی	التزامی یا تعهدی	ابرازی یا عاطفی	اعلامی یا اعلانی	جمع کل
تعداد	۵۵	۶۳	۱۱	۱	۰	۱۳۰
درصد	۴۲/۳۰	۴۸/۴۶	۸/۴۶	۰/۷۶	۰	۱۰۰

شکل ۲- فراوانی کنش‌های گفتاری در استنادات قرآنی پیش از انقلاب امام خمینی

در ادامه به صورت مختصر، آیات، کنش‌های گفتاری و کنش‌های غیرمستقیم و بافت تاریخی و تعداد استناد امام خمینی به آیات، در بین سال‌های ۱۳۴۸ تا ۱۳۵۷ نشان داده شده است.

جدول ۶- کنش‌های گفتاری استنادات قرآنی امام خمینی بین سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷

تعداد استنادات	آیه	کنش‌های گفتاری آیات	کنش گفتارهای غیرمستقیم	بافت تاریخی، شأن نزول و استنادات امام خمینی
۸	«قُلْ إِنَّمَا أَعْطُكُمْ بِوَاجِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَشْنَىٰ وَفِرَادَىٰ» (سبا: ۴۶)	ترغیبی، ترغیبی، ترغیبی،	ترغیبی	یعنی ولایت (طبرسی، ۱۳۸۱: ج ۱، ص ۵۶۹)
				(امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۴ ص ۱۰۸؛ ج ۵، ص ۳۴، ۹۱، ۱۰۰، ۱۶۶، ۲۸۲؛ ج ۶، ص ۱۰۵، ۱۷۵)
۱	«وَاللَّهُ خَيْرٌ الْمَاكِرِينَ» (آل عمران: ۵۴)	تعهدی، اظهاری	ترغیبی	این آیات بحث‌های مربوط به دعوت مسیح (ع) و سرگذشت زندگی او را با توجه به آیات قبل و بعد توضیح می‌دهد. در توضیح واژه «مکر» باید گفت که در لغت عرب، هر نوع چاره‌اندیشی را «مکر» می‌گویند که گاهی خوب و گاهی زیان‌آور است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۲، ص ۵۶۶).
				(امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۶، ص ۴۴)
۳	«إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَسْئُولِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا» (فتح: ۱۰)	اظهاری، ترغیبی، اظهاری، ترغیبی، اظهاری، تعهدی	ترغیبی	این آیه اشاره کوتاهی به مسئله «بیعت رضوان» می‌کند (بابایی، ۱۳۸۲: ج ۴، ص ۴۷۳).
				(امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۴، ص ۱۵۶، ۴۶۰؛ ج ۵، ص ۳۶۸)
۳	«وَمَا زَمَيْتَ إِذْ زَمَيْتَ وَ لِكِنَّ اللَّهَ زَمَىٰ» (انفال: ۱۷)	اظهاری، اظهاری، اظهاری	ترغیبی	اکثر مفسران بر آنند که پیغمبر(ص) در جنگ بدر مشتی از ریگ صحرا برداشته به سوی مشرکان پاشید و فرمود: «شاهت الوجوه»، یعنی مسخ و زشت باد این چهره‌ها! و از آن ریگ‌ها در چشم همه مشرکان رفت (قرشی، ۱۳۷۱: ص ۱۲۳).
				(امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۴، ص ۴۶۰؛ ج ۵، ص ۱۶، ۳۶۸؛ ج ۶، ص ۱۷۹)
۳	«وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا» (آل عمران: ۱۰۳)	ترغیبی، ترغیبی	ترغیبی	مراد آیه شریفه، جنگ‌هایی بود که ۱۲۰ سال بین اوس و خزرج یا میان مشرکان عرب طول کشیده بود تا وقتی که خداوند به وسیله اسلام بین دل‌های ایشان آفت انداخت و کینه‌های گذشته را نابود ساخت (طبرسی، ۱۳۶۰: ج ۴، ص ۱۸۹).
				(امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۳، ص ۲۰۸، ۳۱۸؛ ج ۶، ص ۱۶۰)

تعداد استنادات	بافت تاریخی، شأن نزول و استنادات امام خمینی	کنش گفتارهای غیرمستقیم	کنش‌های گفتاری آیات	آیه
۱	*	ترغیبی	اظهاری، اظهاری، اظهاری	«وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» (مائده: ۳۲)
	(امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۳، ص ۳۲۴)			
۱	نزلت في عبد الله بن أبي و أصحابه الذين قعدوا عن رسول الله صيوم أحد (قمی، ۱۳۶۷: ج ۱، ص ۱۵۷).	ترغیبی	ترغیبی	«لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء: ۱۴۱)
	(امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۴، ص ۳۱۷)			
۱	اینکه درباره یهود، بنی قریظه، ایرانیان، یا منافقین باشد؛ اختلاف است (طبرسی، ۱۳۶۰: ج ۱۰، ص ۲۵۱).	ترغیبی	ترغیبی	«وَأَعَدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ» (انفال: ۶۰)
	(امام خمینی، بی تا: ص ۳۳)			
۱	*	ترغیبی	ترغیبی	«الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ» (نور: ۲)
	(امام خمینی، بی تا: ص ۶۸)			
۱	*	ترغیبی	اظهاری، اظهاری، اظهاری	«لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید: ۲۵)
	(همان: ص ۷۰)			
۱	*	ترغیبی	ترغیبی، اظهاری، ترغیبی، اظهاری، اظهاری	«وَ اعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبَىٰ. (انفال: ۴۱) لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيْتَةٍ وَ يُحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَن بَيْتَةٍ» (انفال: ۴۲)
	(همان: ص ۷۱)			
۲	آیه ۸۵: ابونصر مهرجانی با اسناد از شبیه فرزند عثمان بن ابی طلحه روایت می کند که پیغمبر (ص) کلید را به من و پدرم داد. آیه ۵۹: ابو عبدالرحمن بن ابی حامد عدل، با اسناد از ابن عباس روایت می کند، این آیه درباره عبدالله حذافه بن قیس بن عدی نازل شد که پیغمبر (ص) او را به سریه ای فرستاد (قرشی، ۱۳۷۱: ص ۸۵).	ترغیبی	ترغیبی، ترغیبی، ترغیبی، اظهاری، اظهاری، ترغیبی، ترغیبی، ترغیبی، ترغیبی، اظهاری، اظهاری	«إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ. إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ، فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ الرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَ أَحْسَنُ تَأْوِيلًا» (نساء: ۵۸-۵۹)
	(همان: ص ۸۳)			

تعداد استنادات	بافت تاریخی، شأن نزول و استنادات امام خمینی	کنش گفتارهای غیرمستقیم	کنش‌های گفتاری آیات	آیه
۱	ابو برده اسلمی کاهنی بود که یهودیان دعوا نزد او می‌بردند و برخی مسلمین نیز به او مراجعه می‌نمودند، آیات ۶۰-۶۱ سوره نساء بدین مناسبت نازل گردید (قرشی، ۱۳۷۱: ص ۸۶) (همان: ص ۸۹)	ترغیبی	ترغیبی، اظهاری	«يُرِيدُونَ أَنْ يُتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَ قَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ» (نساء: ۶۰)
۱	*	ترغیبی	ترغیبی، اظهاری	«أَوْ لَا يَتَّهَمُهُمُ الرَّبِّيُّونَ وَ الْأَخْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمْ الْإِثْمَ وَ أَكَلِهِمُ السُّحْتَ، لَيْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ» (مانده: ۶۳)
۱	*	ترغیبی	اظهاری، اظهاری، اظهاری، اظهاری، اظهاری	«وَأَلْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ... وَ يُعِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ يُطِيعُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ» (توبه: ۷۱)
۱	شکست مسلمین در احد (قرشی، ۱۳۷۱: ص ۶۹) (امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۳، ص ۳)	ترغیبی	ترغیبی، ترغیبی، اظهاری، اظهاری	«وَ لَا تَهِنُوا وَ لَا تَحْزَنُوا وَ أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل عمران: ۱۳۹)
۱	*	ترغیبی	تعهدی، تعهدی، تعهدی	«إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَ يَتَّبِعْ أَقْدَامَكُمْ» (محمد: ۷)
۱	*	ترغیبی	اظهاری	«وَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا» (توبه: ۴۰)
۱	*	اعلامی	ترغیبی	«أَلَيْسَ الضَّنْحُ بِقَرِيبٍ؟!» (هود: ۸۱)
۱	*	ترغیبی	تعهدی، اظهاری، تعهدی، تعهدی	«وَ تَرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ» (قصص: ۵)
۱	*	ترغیبی	اظهاری	«لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ» (منافقون: ۸)

تعداد استنادات	بافت تاریخی، شأن نزول و استنادات امام خمینی	کنش گفتارهای غیرمستقیم	کنش‌های گفتاری آیات	آیه
۱	پس از حوادث دردناک جنگ احد (بابایی، ۱۳۸۲: ج ۱، ص ۴۴۶).	ترغیبی	ترغیبی، اظهاری، اظهاری، اظهاری	«و لَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَ تَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ» (نساء: ۱۰۴)
۱	(امام خمینی، ۱۳۸۹: ج ۳، ص ۳)	ترغیبی	تعهدی، اظهاری، اظهاری، اظهاری، عاطفی، اظهاری	«و بَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ * أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَ رَحْمَةٌ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْتَدُونَ» (بقره: ۱۵۵-۱۵۷)
۱	*	ترغیبی	اظهاری	«لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ» (احزاب: ۲۱)
۱	(همان: ج ۳، ص ۴۲۱)	ترغیبی	اظهاری	«أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» (نازعات: ۲۴)
۱	*	ترغیبی	اظهاری، اظهاری، اظهاری، اظهاری	«أَمِنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ * آلَآنَ وَ قَدْ عَصَيْتَ قِتْلَ وَ كُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ * فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ» (یونس: ۹۰-۹۲)
۱	(همان: ج ۵، ص ۸۳-۸۴، ۸۷)	ترغیبی	اظهاری	«إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا» (نساء: ۷۶)
۱	*	ترغیبی	اظهاری	
۱	(همان: ج ۳، ص ۴۶۰)	ترغیبی	اظهاری	

۶. نتیجه گیری

پژوهش حاضر پس از ارزیابی استنادات قرآنی امام خمینی در بین سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷، در چارچوب نظریه کنش‌گفتاری سرل، به نتایج زیر دست یافت. امام خمینی به عنوان یک رهبر دینی همانند پیامبر بزرگوار اسلام(ص)، برای پیشبرد اهداف دینی خود و اثبات حقانیت مسیری که در پیش رو داشت، تلاش می‌کرد؛ تا جایی که ممکن بود، - چه به صورت مستقیم و چه غیرمستقیم- از استنادات قرآنی استفاده کند.

با توجه به فضای فرهنگی حاکم بر جهان اسلام و چندگانگی مذهبی رایج در بین مسلمانان و

اختلافات فقهی میان عالمان شیعی، امام خمینی برای یک دست کردن توان مسلمانان که در اثر استناد به روایات متقدمان متفرق شده بودند، تلاش می‌کرد. ایشان درصدد بودند که با استفاده هرچه بیشتر از قرآن کریم، بین سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷، مردم را به قیام، ترغیب نمایند. بدین سبب، بیشترین کنش‌گفتاری مستقیم در استنادات امام خمینی به آیات قرآن کریم، مربوط به کنش‌های ترغیبی است؛ که در جهت ترغیب مسلمانان به مبارزه با طاغوت، از این کنش‌گفتارها به میزان زیاد استفاده کردند. به طوری که ۴۶/۴۸ درصد کل کنش‌گفتارها به کنش ترغیبی اختصاص داشت؛ و از آنجا که ترغیب مردم به قیام، نیاز به تشریح اوضاع و توضیح داشت، از این‌رو، ۳۰/۴۲ درصد از کنش‌گفتارهای امام خمینی به کنش‌های اظهاری تعلق داشت.

امام خمینی به خوبی می‌دانست که لازمه یک حرکت انقلابی، ایجاد تعهد در افراد است. از این رو ایشان علاوه بر مراتب پیش گفته، به کنش‌گفتارهای تعهدی هم توجه لازم را داشتند که ۴۶/۸ درصد از کل کنش‌گفتارها به این امر اختصاص داشت. با توجه به ضرورت عقلانیت در فهم اسلام و مسیر مبارزه، امام خمینی کم‌ترین استفاده را از کنش‌گفتارهای عاطفی داشتند، که در بررسی‌ها، تنها یک مورد مشاهده شد. در کنش‌های غیرمستقیم آیات مورد استناد امام خمینی، به نظر می‌رسد که بیشترین استنادات متعلق به کنش‌های ترغیبی باشد. چراکه اساساً زبان غیرمستقیم، بهترین روش برای بیان کنش‌های ترغیبی است و مثال‌های زیادی در آیات مکی و مدنی قرآن کریم وجود دارد. به عنوان مثال گاهی از یک جمله خبری، دعایی، اخباری، عاطفی، هشدار، تعجبی و مدح و ذم برای بیان کنش‌های ترغیبی استفاده می‌شود (ر.ک.: احمدی نرگسه، ۱۳۹۷). در بین سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷ نیز امام خمینی به دنبال ترغیب مردم به قیام برای خدا با توجه به آیات و به خصوص آیه ۴۶ سوره سبا «قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفِرَادَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا»، «بگو: من فقط به شما يك اندرز می‌دهم که: دو دو و به تنهایی برای خدا به پا خیزید، سپس بیندیشید» و آیه ۱۰۳ سوره آل عمران: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا»، «وهمگی به ریسمان خدا چنگ زنید، و پراکنده نشوید» و موارد از این دست بودند؛ که در جدول شماره (۶) به آن‌ها اشاره شد و به نظر می‌رسد در همه موارد به صورت مستقیم و غیرمستقیم در سال‌های مورد اشاره، ترغیب و تشویق مردم، مورد نظر امام خمینی بوده است.

منابع

قرآن کریم.

- احمدی نرگسه، رحیم؛ گرجیان، بهمن؛ نقی‌زاده، محمود؛ حسینی، سید حسام‌الدین (۱۳۹۷). کارگفت‌های ترغیبی در قرآن کریم. پژوهش‌های ادبی- قرآنی، ۶(۲۲).
- انصاری، حمید (۱۳۸۰). حدیث بیداری. تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- بابایی، احمدعلی (۱۳۸۲). برگزیده تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ سیزدهم، ج ۴، ۱.
- توبه یانی، ابراهیم؛ طباطبایی لطفی، سید عبدالمجید؛ رضایی، روح‌الله (۱۳۹۸). تحلیل کنش‌های کلامی وصیتنامه امام خمینی براساس مدل سرل و آستین. علوم سیاسی، ۲۲(۸۶).
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۹). صحیفه امام. تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ پنجم، ج ۱-۶.
- خمینی، سید روح‌الله (بی‌تا). ولایت فقیه (حکومت اسلامی - ویرایش جدید). تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- دست‌آموز، سعیده؛ محمدی، محمدرضا (۱۳۹۵). بررسی تاثیر کنش‌های گفتاری غیرمستقیم با ساختار پرسشی بر روند گفتگو از منظر زبان روسی. جستارهای زبانی، ۷(۲۹): ص ۳۹-۵۷.
- رنجبر، مقصود (۱۳۸۶). اوضاع سیاسی - اجتماعی ایران در دهه ۱۳۴۰. زمانه، شماره ۵۷.
- سرل، جان آر (۱۳۸۷). افعال گفتاری: جستاری در فلسفه زبان. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- صانعی‌پور، محمدحسین (۱۳۹۰). مبانی تحلیل کارگفتی در قرآن کریم. تهران: نشر دانشگاه امام صادق (ع).
- صفوی، کوروش (۱۳۸۷). درآمدی بر معنی‌شناسی. تهران: سوره مهر.
- طبرسی، احمد بن علی (۱۳۸۱). احتجاج. ترجمه بهراد جعفری. تهران: اسلامیه، ج ۱.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۶۰). مجمع البیان فی تفسیر القرآن. تهران: انتشارات فراهانی، ج ۴، ۱۰.
- عابدینی، جواد (۱۳۹۹). سرل و علوم انسانی، تحلیل فلسفی واقعیت اجتماعی از دیدگاه جان سرل و پیامدهای آن برای علوم انسانی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- عبداللهی، محمدعلی (۱۳۸۴). نظریه افعال گفتاری. پژوهش‌های فلسفی - کلامی، شماره ۲۴.
- فوزی، یحیی (۱۳۹۲). اندیشه سیاسی امام خمینی. قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها؛ نشر معارف، چاپ نوزدهم، ویراست دوم.
- قرشی، سید علی اکبر (۱۳۷۱). قاموس قرآن. تهران: دارالکتب الإسلامیه، چاپ ششم.
- قمی، علی بن ابراهیم (۱۳۶۷). تفسیر قمی. قم: دارالکتب، چاپ چهارم، ج ۱.
- کشکولی، محمدحسین؛ اسلامی تنها، اصغر (۱۳۹۹). تحلیل کنش‌های گفتاری وصیتنامه شهید سپهد قاسم سلیمانی. در: مقالات دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب، دوره ۲، شماره پیاپی ۲: ص ۱-۳۰.
- لاینگ، مارگارت (۱۳۷۱). مصاحبه با شاه. ترجمه اردشیر روشنگر. تهران: البرز، چاپ دوم.
- لک‌زایی، نجف (۱۳۸۶). سیر تطور تفکر سیاسی امام خمینی. تهران: نشر سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه

اسلامی، چاپ هفتم.

لکزایی، نجف (۱۳۹۰). درآمدی بر مستندات قرآنی فلسفه سیاسی امام خمینی. قم: نشر بوستان کتاب، چاپ چهارم.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الإسلامیة، ج ۱۸، ۲۱، ۲.

یارمحمدی، لطف‌الله (۱۳۸۵). گفتمان‌شناسی رایج انتقادی. تهران: سمت.